

Fonteinkerk, 9 juli 2023

Lezingen: Romeinen 6:16-23 en Mattheüs 11:25-30

De beide lezingen van vandaag waren voor mij een mooie aanleiding om mij weer eens te verdiepen in de 17^e eeuw. In kerkelijk Nederland was deze eeuw het tijdperk van de Nadere Reformatie. De eeuw daarvoor, de 16^e eeuw, was de eeuw van de Reformatie geweest, de eeuw waarin de protestanten uit de Rooms-Katholieke Kerk werden gezet. In die 16^e eeuw ontstond er een grote behoefte aan kennis: “Wij zijn nu niet meer rooms-katholiek, wij hebben nu een ander geloof, maar, - wat geloven wij dan precies?” In 1563 werd de Heidelbergse Catechismus geschreven, als geloofshulp voor het protestantse kerkvolk: “Kijk: hier kun je vinden hoe wij als nieuwe gelovigen tegen God en de dingen, tegen het geloof aankijken!” En in vele reformatorische kerken werd zondag aan zondag uitgelegd wat de protestantse manier van geloven inhield. Er was een grote behoefte aan kennis.

In de 17^e eeuw ontstond er een andere behoefte. Veel kerkgangers begonnen die grote nadruk op de geloofsleer en de dogmatiek als eenzijdig te ervaren, vaak zelfs als zielloos en dor. Zij vonden: “Het geloof betekent toch ook iets voor je hart, voor je gelovige ziel, en betekent toch ook iets voor je concrete manier van leven?” De Zeeuwse predikant Willem Teellinck verbleef een tijd in Engeland en leerde daar het Piëtisme kennen, een beweging die de nadruk legde op innerlijke geloofservaringen en een vrome levenswandel. Met deze vrome overtuigingen kwam hij naar Nederland, waar hij vele medestanders vond, zoals de geleerde Gijsbertus Voetius. Zo kwam de Nadere Reformatie op gang: de beweging die de nieuwe leer van de Reformatie wilde verbinden met de vroomheid van de ziel en een godzalige levenswandel. Maar, zoals dat wel vaker gaat: terwijl de voormannen er nog wel in slagen om de zuivere leer en de uitwerking daarvan in een gezond evenwicht te houden, gaan de navolgers ermee aan de haal. Binnen de kortste keren ontstonden er, vooral in Nederland, talloze gezelschappen (“conventikels”) van vrome uitverkorenen die de kerk de rug toekeerden, en zich in hun eigen kleine kring lieten voeden door de preken van piëtistische dominees, de liederen van Jodocus van Lodenstein, of de toespraken van obscure oefenaars. In deze kringen (denk aan “Knielen op een bed violen”) ging men het vrome gezelschap als de “ware kerk” beschouwen, en werd alles ondergeschikt gemaakt aan de beoefening van de persoonlijke vroomheid en het samen bespreken van de individuele heiliging. De hierboven genoemde Willem Teellinck had over “trappen, treden in het geestelijk leven” geschreven, en over de mystieke, gelukzalige omgang van de ziel met God. Hijzelf wist dat nog wel te verbinden met de reformatorische leer en een gezonde Bijbeluitleg, maar binnen de latere gezelschappen werd dat het enige aandachtspunt. Zo stond niet langer de bevrijdende genade van Christus in het middelpunt, maar de mens met zijn vrome gemoed, de mens met zijn geloofservaringen...

De 17^e eeuw staat ook bekend om zijn hele en halve dwazen, sektarische scheurmakers en godsdienstwaaninnigen. Leuk om er twee te noemen. Tussen 1672 en 1683 was Pontiaan van Hattem predikant in het dorpje Sint Philipsland. Hij legde sterk de nadruk op de offerdood van Christus. Door zijn dood zijn wij rechtvaardig voor God, en daarom kunnen wij niet meer zondigen. Wat er ook gebeurt en wat wij ook doen of laten, - wij zijn en blijven rechtvaardig voor God. We hoeven ons dus nergens meer zorgen over te maken. Deze leer ging voor de calvinistische autoriteiten veel te ver, en zij zetten Van Hattem uit het ambt. Een soortgelijke leer werd verkondigd door Jakobus Verschoor, die in drie verschillende classes pogingen deed om predikant te mogen worden, maar toen al zó berucht was dat niemand hem wilde toelaten. Ook hij vond: met zijn offer heeft Christus voorgoed voor ons betaald, en daarom zijn wij principieel zondeloos.

Hier zie je precies wat er in een sekte gebeurt. Een sekte of sekteleider verkondigt geen onzin, maar haalt één element uit de geloofsleer naar voren en hangt daar, heel eenzijdig, alles aan op. Van Hattem en Verschoor haalden het offer van Jezus zó sterk en eenzijdig naar voren, dat het ongeloofwaardig en onzinnig begon te worden. Vergelijk dat eens met Paulus, die in zijn brief aan de Romeinen ook zoekt naar woorden om de rechtvaardigheid van de gelovige uit te drukken. Voor Paulus draait alles om de bevrijding door Christus, de verzoening in Christus. We zijn bevrijd van de zonde, we mogen leven als vrije mensen, want we staan nu in dienst van God. Maar kunnen we nu dan doen en laten wat we willen? Vers 15: “Betekent dit nu dat we vrijuit mogen zondigen, omdat we niet onder de wet staan maar onder de genade leven? Absoluut niet!” Kijk, volgens mij komt ook Paulus er niet helemaal uit, maar hij doet in elk geval zijn best om niet in uitersten te vervallen. Hij probeert de rechtvaardiging in Christus en de praktijk van ons dagelijkse leven in een gezond evenwicht te houden, terwijl sektarische denkers als Van Hattem en Verschoor wegvluchten in een extreem standpunt.

Paulus zegt in dit stuk iets heel boeiends. Vers 20: “Toen u nog slaven van de zonde was, was u niet gebonden aan de gerechtigheid.” Hij benadrukt zin na zin onze vrijheid: we zijn vrij van de wet, vrij van de zonde, vrij van de verslaving aan zedeloosheid en onrecht. Maar die vrijheid is niet absoluut: we hebben een vorm van binding nodig, we kunnen niet zonder de gebondenheid aan de gerechtigheid. Vrij vertaald: we hebben een juk nodig!

Even een klein intermezzo voordat we verder gaan. Van Hattem en Verschoor waren veel te extreem voor de kerk; ze werden als valse profeten beschouwd. Toch hadden ze allebei een schare van trouwe volgelingen, die “Hattemisten” en “Verschooristen” werden genoemd. De Verschooristen hadden zo’n ontzag voor hun leraar, dat ze na zijn dood een herdenkingsmunt lieten slaan. In diverse musea zijn die nog te vinden. Hier zien we er eentje. Op de voorkant zien we Jakobus Verschoor in het gewaad van een geestelijke. De letters eromheen zeggen: “Jakob Verschoor, Vlissinga Zeelandus, 52, 1700”. Hij stierf immers in 1700, 52 jaar oud. Op de achterkant zien we een leeuw die een slang verplettert, met de woorden: “IJveraar voor de verzoening van Christus.” Zou dit nou niet een leuk idee voor de Fonteinkerk kunnen zijn?? Wat is nu de conclusie van wat we tot nu toe gehoord hebben? Mijn conclusie is: “Mensen zijn niet gebouwd op oeverloze vrijheid; mensen hebben een verbinding, een vriendelijk juk nodig.” In de tijd vóór de Reformatie haalden de mensen hun gevoel van verbondenheid, maar ook hun houvast uit de kerk. Als je lid was van de kerk, dan was je veilig. “Buiten de kerk is er geen heil,” werd er eeuwenlang gezegd. Dus toen de protestanten massaal uit de kerk werden gezet (“geëxcommuniceerd”), toen hadden ze een probleem. Als de kerk geen zekerheid, geen veiligheid meer bood, - waar lag dan hun houvast, hun leidraad? Eerst werd dat gezocht in de leer van de uitverkiezing. Die was bedoeld als troost en houvast, om de mensen een gevoel van geborgenheid te geven. De kerk gaf geen veiligheid meer, en het komt nu allemaal aan op jouw geweten en jouw persoonlijke geloof, maar wees getroost: “God is getrouw, zijn plannen falen niet, Hij kiest de zijnen uit en roept die allen!” De leer van de uitverkiezing was bedoeld om de mensen houvast en geloofszekerheid te bieden.

Maar de leer biedt uiteindelijk te weinig troost. In de tijd van de Nadere Reformatie zien we hoe de mensen hun zekerheid gaan zoeken in bijzondere geestelijke ervaringen, of in een levenswandel die zo vroom is dat je wel een uitverkorene móét zijn. En ook die weg loopt dood! Hoe je ook spit en graaft in je eigen ziel, hoe je ook je best doet om als godvruchtig mens te leven, - zeker weten dat je een kind van God bent, dat kun je niet... Dat kun je nooit aanwijzen in je leven, dat blijft een kwestie van vertrouwen. Dat is het enige goede dat ik over die sekteleiders Van Hattem en Verschoor kan zeggen: het was hun bedoeling om de mensen

gerust te stellen, om ze houvast te bieden. Wees niet bang, want Christus is voor jou gestorven en dat is genoeg. Leef maar onbezorgd, want je bent veilig.

Jezus heeft het over een juk. Dat is wellicht in onze beleving een negatief woord: een zware last, een neerdrukkend ding, een belasting die jouw leven zwaar en somber maakt. Maar Jezus heeft het over een lichte last, en een juk dat zacht is. Het is denkbaar dat Hij aansluit bij het taalgebruik van de rabbijnen, die vaak schrijven over het “juk van de Wet” en het “juk van het Koninkrijk”. En dat bedoelen ze als iets heel positiefs, iets dat ons helpt en leiding geeft. Maar ook een goed en heilzaam juk kan ontaarden in een ondraaglijke last. In Handelingen 15 praten de apostelen over wat ze mogen vragen van de nieuwe bekeerlingen, de christenen uit de heidenen. Sommigen vinden: “Deze nieuwelingen behoren nu bij het Joodse geloof, en daarom moeten ze zich houden aan alle Joodse wetten en gebruiken.” Maar dan zegt Petrus: “Waarom wilt u God trotseren door op de schouders van deze leerlingen een juk te leggen dat onze voorouders noch wijzelf konden dragen? Nee, we geloven dat we alleen door de genade van de Heer Jezus gered kunnen worden, wij op dezelfde wijze als zij.” Petrus vindt dat de bevrijdende wet is ontaard in een ondraaglijk juk, en hij wijst op het nieuwe, het zachte juk van de genade.

De vraag voor ons is: hoe zou dat juk van Jezus er voor ons uit kunnen zien? Het is niet het juk van de wetten en leefregels, hoe bevrijdend die ook bedoeld mogen zijn. Het is niet het juk van de geloofsleer, hoe mooi en ontroerend die ook geformuleerd mag zijn. Het is niet het juk van ons vrome geloofsleven, of van onze goede en dankbare daden. Ook die weg loopt uiteindelijk dood, en dan gaan we gebukt onder een ondraaglijke last. Mij helpt het, om te beseffen dat het gaat over het juk van een persoon, en niet van een leer, een instituut, een wet of een gedragscode. Jezus is een persoon, en zijn juk is de verbinding met Hem. Wij kunnen aan Hem denken, tot Hem spreken, mediteren over zijn leven, rust vinden in een woord of belofte van Hem, de verhalen over Hem openslaan, nadenken over wat we van Hem kunnen leren, waar we zijn woorden of daden kunnen toepassen. Op allerlei manieren de verbinding, de band met Hem opzoeken. Een leidraad vinden in zijn verkondiging. Troost vinden in zijn nabijheid. En blijven beseffen: het gaat om een lichte last, om een juk dat zacht is...

Soms zie ik in onze kerken, in onze wijkgemeentes een zekere genadeloosheid ontstaan. We zien hoe onze gemeente krimpt, wankel en kwetsbaar begint te worden. Vaak zie je dan een explosie aan activiteiten ontstaan. Alsof we iets te bewijzen hebben: we zijn een bruisende, vitale gemeente, en dat zal de hele stad weten...! De druk om mee te doen, om een taak op je te nemen, om een actief en betrokken gemeentelid te blijven of te worden, neemt toe. Laten we, als het allemaal paniekerig en doodvermoeiend en genadeloos dreigt te worden, elkaar en onszelf richten op de woorden van Jezus: “Mijn juk is zacht, en mijn last is licht.” De kerk is géén plek om elkaar op te jagen en uit te putten. Integendeel: de kerk is een plek om tot rust te komen, om op adem te komen met liefdevolle en hoopvolle woorden en klanken. De Geest kan in opgejaagde en overspannen mensen zijn werk niet doen! Kom even tot rust, kom tot jezelf... Pas dan kan de Geest je hart en je ziel openen. En vind dan maar je eigenlijke bestemming, onder het zachte juk van Jezus.